

דברי ימי התמימים

דברי ימי ישיבת תומכי-תמימים

במלאת מאה ועשרים שנה להקמתה
(ט"ו אלול תרנ"ז-ט"ו אלול תשע"ז)

זכרונות, עדויות, מכתבים ותעודות

מאת

יהושע מונדשיין

ירושלים ת"ו

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושבע לבריאה

כרמים

רחוב תחכמוני 39 ירושלים
כתובת דוא"ל: kitveiry@gmail.com

© כל הזכויות שמורות
אין לאחסן במאגר מידע כלשהו
ללא אישור מפורש בכתב מהמכון

ייעוץ גרפי: אליאב סטולמן, ח. דיירבנר
עימוד ועיצוב: *y.w. designgraphic*

למכירה והזמנות
"חיש – הפצת המעיינות", כפר חב"ד
טל': 03-9600770 • פקס: 03-9606761
כתבתנו באינטרנט: www.chish.co.il
דואר אלקטרוני: chish770@gmail.com

פתח דבר

תולדותיה ודברי ימיה של ישיבת "תומכי-תמימים" בליובאוויטש מתוארים באריכות ובפרטי פרטים בקונטרס "תולדות התמימים" - חיבור מקיף בעל פרקים רבים - שנכתב ע"י הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה, שממנו פינה וממנו יתד לבניינו של הספר שלפנינו.

הספר הוא פרי רוחו ועמלו של הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה, שהרה והגה את רעיון הדפסת ספר דברי ימי ישיבת תומכי-תמימים בליובאוויטש - הוא הכרך השלישי בסדרת 'כרם חב"ד' שיצאה לאור לפני כשלושים שנה, וקנתה לה שביטה בקרב אנ"ש חסידי חב"ד ואף זכתה לעידודו של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

יצירה רבת-ערך זו זורעת אור חדש על מהלך עניני הישיבה מאז ייסודה בשנת תרנ"ז, הן מהצד הביוגרפי שלה - תולדותיה, התפתחותה, התבססותה, הסתעפותה, יצירתה ותרומתה - והן מצד תוכן הנשמה הפנימית שבה. שפע התיאורים הפזורים ברחבי פרקיו ההיסטוריים של קונטרס "תולדות התמימים", מתארים לנו ברוחב היריעה את אוירתה של הישיבה, שנה אחרי שנה, כשהדגש מושם על ציוני דרך משמעותיים בחיי הישיבה ובחיי תלמידיה. לחיבור זה ניתנו פענוחים וביאורים להשלמת רמיזותיו ולהבנת הדברים העמומים שבו.

חלקו השני של הספר - "השלמות והוספות" - מוקדש לשפע מכתביהם ורשימותיהם של רבותינו הקדושים, שנסדרו לפי סדר הזמנים והמאורעות. לעיני הקורא תתבהר התמונה השלימה בהשוואת כל פרק בקונטרס "תולדות התמימים" לפרק השנים המקביל לו בחלק ה"השלמות והוספות" שבו משתקפים דבריהם של אדמו"ר מוהרש"ב ובנו אדמו"ר מוהרי"צ סביב עניני הישיבה. המכתבים מגוללים יריעה

רחבה מן הנעשה "מאחורי הקלעים" תוך הצגת חוליות נוספות על סמך מקורות ותעודות בליווי הארות והערות משלימות.

מבחר פרקי זכרונות מפרי עטם של זקני התמימים - פירות גידוליה של הישיבה - שנדפסו באכסניות ספרותיות שונות, מרכיבים את חלקו השלישי של הספר. לכל אלו נלווים תצלומים, מסמכים נדירים ועוללות מחיי הישיבה ששרדו לפליטה ובאו לידי גילוי בזכות פעילותו של העורך.

בשלושים השנים שחלפו מאז הופעתו של הספר, נצטברה כמות לא מבוטלת של ידיעות והוספות חיוניות בשטח זה של דברי ימי הישיבה וקורותיה; הן אלו הגנוזים באגרות-קדשם של רבה"ק שנדפסו במהלך תקופה ארוכה זו, והן החומר ההיסטורי השקוע ביבול העשיר של זכרונות זקני חסידי חב"ד על חיי הישיבה, שנתגלו ונדפסו במרוצת שנים אלו. ומכל מקום, הגבלנו את עצמנו ליצירה המקורית כפי שהכשירה העורך בעל ה"כרם" לדפוס בשנת תשמ"ז, בשינויי עריכה קלים. הגהת הספר, מלאכת תרגומם של הקטעים מאידיש ללה"ק ופענוח ראשי-תיבות במהדורה זו נעשתה ע"י הרה"ח ר' משה מרינובסקי שי' והת' יעקב לנדא שי' ות"ח להם.

וזאת למודעי כי ליקוט מקיף על מטרת הישיבה ותפקיד תלמידיה נדפס בספר "תומכי תמימים" (כפ"ח תשע"ב), ובו שפע רב ועצום מדבריהם של רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מייסדי ונשיאי הישיבה, ובייחוד דבריו של רבינו זי"ע, שבהם נתבארו באר היטב כל עניני עבודת תלמידי תו"ת לכלליה ולפרטיה.

בדברי ההקדמה שנכתבו בשעתו לרגל ההוצאה הראשונה של הספר, הקדיש העורך, הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה, דברים קצרים על מהותה וטיבה של הישיבה, וכן ביאר בקצרה את תכונות הספר. וכך הם דבריו:

הפעם מוקדש הגליון כולו לנושא אחד: דברי ימיה של ישיבת "תומכי תמימים" שהחודש [אלול תשמ"ז] מלאו תשעים שנה להקמתה בלויבאוויטש, ביום ט"ו אלול תרנ"ז.

קשה להעלות על הדעת את קיומה של חסידות חב"ד בהווה אלמלא

לא נוסדה הישיבה ח"ו. תנועות חסידיות רבות דעכו ר"ל בהעדר ישיבות לקהל, וגם בתנועת חב"ד היתה תופעה דומה באותם זמנים שלא נתלכדו סביב ישיבת "תומכי תמימים" דליובאוויטש. יתר על כן, גם ממשפחות רבות מנצר חסידי ליובאוויטש, שבניהם לא זכו ללמוד בתו"ת, לא נותר זכר בקהל חסידים.

לעומת זאת, במשפחות שאחד מבניהן למד בליובאוויטש, נתעלתה המשפחה כולה, וזכו להעמיד דורות של יראים ושלמים שעמדו כנגד כל הרוחות שבעולם: במצור ובמצוק בבריה"מ מחד גיסא, ובשפע החומרנות ופריקת-העול בארצה"ב מאידך גיסא.

ל"תומכי תמימים" נודעה גם השפעה עקיפה על שאר הישיבות ברוסיה, ואף השפעה ישירה - בעיקר מאז עקרה הישיבה מליובאוויטש וניטעה בערים שונות ברחבי רוסיה - על בחורי ישיבות שמפגשים מזדמנים פקחו את עיניהם לראות את האור דחסידות כי טוב הוא. מטעימה הגיעו להכרה, עד כדי התגברות במס"נ על כל מונע ומעכב בדרך התורה והמצות. ועוד ידובר על כך במקו"א בעזרתו ית'.

מרגלא בפומי' דהרה"ח ר' שלמה חיים קסלמאן ע"ה (משפיע דתו"ת ברוסיה ובאה"ק) כי שלש תפניות משמעותיות נעשו בדברי ימי החסידות, וכל אחת מהן מהווה שלב בגילוי האור: הראשונה היתה בהתנוצצותו הראשונה של ה"אור חדש", אור החסידות, ע"י כ"ק מרן הבעש"ט נ"ע; השנייה, גילוי וחידוש אור חסידות חב"ד ע"י כ"ק רבנו הזקן נ"ע; והשלישית היתה בהקמת ישיבת "תומכי תמימים" ע"י כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שברא חדשה בארץ ללמוד דא"ח עם נערים ובחורים צעירים, ובכך עשה שלא תשתכח תורת חב"ד ולא יכבה נר החסידות ח"ו. וראוים דברים אלו להתבוננות המוח והתעוררות הלב.

ותהא נא חוברת זו מזכרת והכרת תודה לפעלם של מייסדי הישיבה, כ"ק רבותינו הק' אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ובנו אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, נבג"מ זיע"א.

בעריכת דברי ימי הישיבה שמנו לנו ליסוד את הקונטרס "תולדות התמימים", שנכתב ע"י הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה בשיתוף פעולה עם אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע (כמ"ש להלן). אחריו באו "השלמות והוספות" ממכתבי רבוה"ק ומתעודות מלוקטות ממקורות שונים, ואלו נסדרו לפי

סדר המאורעות הכרונולוגי. ועוד הוספנו להדפיס מזכרונותיהם של זקני התמימים, חלקם נדפס כבר במקו"א, ולחלקם זהו פרסומם הראשון.

טבעם של זכרונות, שמהימנותם תלוי' בדעת כותבם, ומחמת שאין דעותיהם של בנ"א שוות - הרי שגם זכרונותיהם אינם עולים תמיד בקנה אחד. וכך נמצא בהם לבד מכפילויות, גם מעט סתירות. ולעתים הצדק עם שני הכותבים, בשעה שכל אחד מהם מתאר תקופה אחרת, בדרך-כלל הנחנו את הדברים כמות שהם, ולא ירדנו לחקר הענין. וכל הרוצה לבדוק את הדברים לאשורם, תבוא עליו ברכה.

הגבלנו את עצמנו רק לתקופת "ליובאוויטש", שנסתיימה - בהקשר זה - בראשית שנת תרע"ו, עם עקירת הרבי נ"ע לראסטוב. אז נתפלגה הישיבה לסניפים רבים, והלכה בגלות אחר גלות. גם תקופה זו רשמה לעצמה דפי פאר של תורה ומס"נ, אך בה לא עסקינן.

איסופו ועריכתו של החומר לחוברת הנוכחית לא ה' מתאפשר אלמלא זכינו בשנים האחרונות לאגרות קדשם של אדמו"ר מוהרש"ב ואדמו"ר מוהרי"צ, שנדפסו בעריכתו המצויינת של הרה"ח ר' שלום דובער לויין שי'. מפתחותיו ובירוריו בדברים העמומים היו לנו לעיניים בשעת הכתיבה והעריכה. אך מיעטנו בהעתקת ביאוריו, ואם ימצא הקורא דברים סתומים במה שהבאנו מאג"ק אלו, יעיין במקור שממנו העתקנו, ומשם בארה.

ויה"ר שזכרון העבר יעוררנו אל ההווה; דברי צדיקים קיימים לעד, והאמור בכתבי כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב **"כי באמת לבי ונפשי אליהם, וזה כל תכלית חפצי ורצוני שיהיו משועבדים לה' כל ימי חייהם"**, לא ימוש מנגד עינינו ונתבונן כי בדורנו זוכים אנו לראות כי לבו ונפשו של כ"ק אדמו"ר שליט"א נתונים נתונים המה לנו להדריכנו בדרך אמת, ונלכה באורחותיו נס"ו.

עד כאן דבריו הממצים של העורך ע"ה בהקדמתו להוצאה הראשונה.

הקמתה של ישיבת תומכי-תמימים עמדה בסימן מאה ועשרים שנה ל"גילויי אורות שהאירו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים" - תקל"ח-תרנ"ח - שנים שבמהלכן גילו "את תורת החסידות בסדר מסודר.. ופתחו שערי חכמה בינה ודעת לכל הבא לגשת אל הקדש

פתח דבר

לעבוד את ד' באהבה ויראה... במשך המאה ועשרים שנה, הנה אלפים ורבות מישראל, חסידי חב"ד, עמלו ויגעו בתורת החסידות.. ועתה הגיע המועד ליסד בעזרתנו ית' אותה הישיבה שעלה במחשבתו זה רבות בשנים" (ראה: אג"ק מוהריי"צ, י, עמ' שסה ואילך; נדפס להלן עמ' 177).

ובחלוף מאה ועשרים שנה מאז הקמתה של ישיבת תומכי-תמימים בליובאוויטש - תרנ"ז-תשע"ז - זוכים אנו להגיש בפני הציבור התורני והחסידי מהדורה חדשה ומהודרת של הספר שיש בו משום תרומה ייחודית להכרת "דברי ימי ישיבת תומכי-תמימים בכלל, ארחות חיי התלמידים התמימים בשנים הראשונות בפרט", ואשר "פרסומו ה' מביא תועלת רב להתלמידים המתחנכים במוסדי הישיבות המתנהגים ברוחה דישיבת תומכי תמימים דליובאוויטש" (אג"ק שם, עמ' שסז).

מכון כרמים

ירושלים, ט"ו אלול תשע"ז

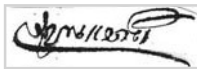
תוכן העניינים

3	פתח דבר
10	הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה
23	החיבור "דברי ימי התמימים"
27	דברי ימי התמימים
175	השלמות והוספות
403	אגודות התמימים, תרס"ט-תרצ"ד
437	מזכרונות הרה"ח ר' שאול דב זיסלין ע"ה
442	מזכרונות הרה"ח ר' נחום שמר' ששונקין ע"ה
453	מזכרונות הרה"ח ר' ישראל דזייקאבסאהן ע"ה
485	מזכרונות הרה"ח ר' רפאל הכהן ע"ה
499	מזכרונות הרה"ח ר' אברהם דרייזין [מאיארער] ע"ה
502	מזכרונות הרה"ח ר' חיים אליעזר קאראסיק ע"ה
511	ממכתבו של הרה"ח ר' אלחנן דב מאראזאוו ע"ה
516	מזכרונות הרה"ח ר' יהודה חיטריק ע"ה
520	מזכרונות ר' ישראל איסר גוטין ע"ה
527	מזכרונות הרה"ח ר' נחום גורלניק ע"ה
533	ממכתבו של הרב אליעזר בן ציון ברוק ע"ה
534	"קופת בחורים"
575	צוואת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע
576	מכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ ליובל "תומכי תמימים"
539	נספח: ה'תניא דתומכי תמימים'
563	נספח: קונטרס התפלה
577	מפתח שמות האנשים
588	מפתח שמות המקומות
590	מפתח פרקי זכרונות שלא נכללו בספר זה

הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

'סמיכה' מאדמו"ר מהר"ש נ"ע

הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

הרה"ח ר' משה ב"ר מנחם מענדל נולד בשנת תר"י; האירוע המוקדם ביותר בחייו הידוע לנו הוא, שר' משה נמנה עם השלושה שאדמו"ר מהר"ש נתן להם 'סמיכה' כתובה בכת"ק "אחרי שבחנם בעצמו". השניים האחרים הם "האריות שבחבורה": הרה"ג הרה"ח ר' דוד צבי חן אבד"ק צ'רניגוב והרה"ג הרה"ח ר' יעקב מרדכי בזפלוב אבד"ק פולטבא (ראה: "ספר התולדות - אדמו"ר מהר"ש" שבעריכת רבינו זי"ע, עמ' 81. ובהע' וציונים שם, שהוא מיומנו של רבינו, כסלו תרצ"ג).

בבחרותו למד רמ"ר (כך כינויו של הר"ר משה רוזנבלום במכתביו של אדמו"ר

הרש"ב) אצל הרה"ג המפורסם ר' יצחק שלמה יואל שערמן אבד"ק רובנא, הידוע בחידושי-תורתו שנתפרסמו בכתבי-העת התורניים שלאותה תקופה, וגם הרב החח"מ בעל ה"שדי חמד" הדפיס בספרו תשובות רבות משלו. מאחת מהן (עמ' א'תקסח במהדורת קה"ת) נמצאנו למדים ממי קיבל הוא עצמו תורה:

"אספרה כמו מה ששמעתי מפה קדוש, מורי הרב הקדוש מוהר"ר הלל ז"ל מפארעץ, שהיה תלמיד מובהק דהרה"ג הקדוש מוהרמ"ם ז"ל

הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

מליבאוויץ בעל הצמח צדק (בעוד היה הרב ר' הלל אב"ד דבאברויסק), ואמר בשם הצמח צדק הנ"ל ששמע מזקנו (בעל שלחן ערוך הר"ז) ששמע ממורו הרה"ק מוהר"ר דב מגיד-מישרים דמעזעריץ גדול, שאמר לתלמידיו שה'כרתי ופלת' לימד זכות על בני ישראל בדבר התולעים הנ"ל, וכיון אל האמת. עכ"ד. ועל כן יותר הקיל הצמח צדק ותלמידו הר"ר הלל הנ"ל בספק תולע הנ"ל מבספק חדש בזמן הזה, ואין כאן מקום להאריך בגופא דעובדא". עכ"ל.

הרי לנו שרבו של הרמ"ר היה תלמידו של הרה"צ ר' הלל מפאריטש. על כך שהרמ"ר למד אצלו - בצוותא חדא עם הרה"ג ר' יהודה ליב צירלסון הי"ד - קוראים אנו במכתבו של הר"ר יש"י שערמן אל הרב צירלסון:

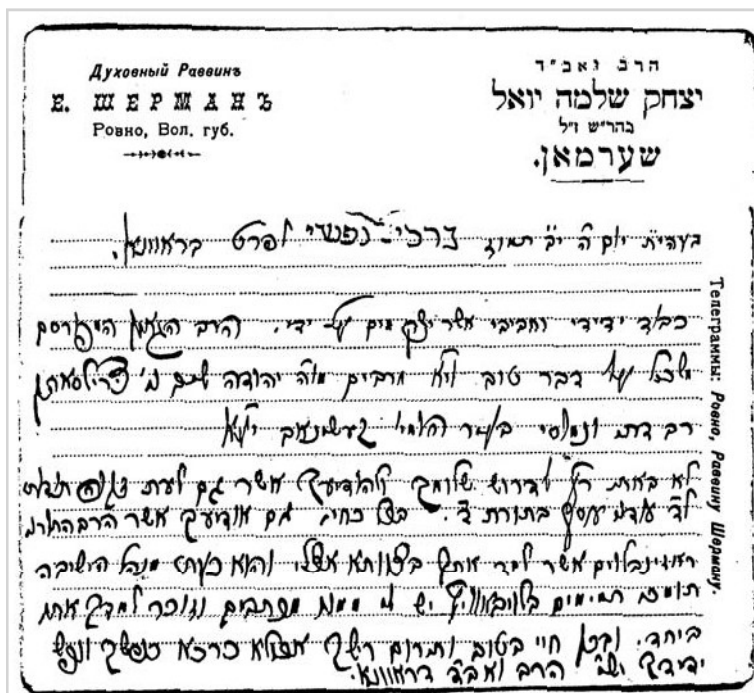
"גם אודיעך אשר הרב התורני ראזינבלום אשר למד אתך בצוותא אצלי, והוא כעת מנהל הישיבה תומכי תמימים בלויבאוויץ, יש לי ממנו מכתבים, וזוכר למדך אתו ביחד".

"אחד המיוחד בכשרונו הנפלא"

אדמו"ר הרשב"ב (ושמא היה זה אדמו"ר מהר"ש) הכיר בו ברמ"ר שניחון בשילוב הבלתי-מצוי של למדנות ועט-סופר מהיר, ומשום כך הטיל עליו לחבר "קיצור שלחן ערוך" המיוסד על שולחן הערוך של אדמו"ר הזקן; אחרי שרמ"ר כבר השלים את מלאכתו זו, נפלה שריפה בביתו ביום השבת קודש, האש אחזה בכתביו, ושוב לא היה ביכלתו להצילם באופן המותר. כך עמד הרמ"ר וראה כיצד מעשי ידיו עולים באש, ובחוסן נפשי התחזק לבלתי אחוז בהם ולהוציאם מן הדליקה (כך שמעתי מנכדתו מרת רחל בן-צבי (תחי') [ע"ה]).

לפני שהחל את עבודתו בישיבת "תומכי תמימים" בלויבאוויטש, שימש הרמ"ר כמלמד בעיר נאוואגאראד-סעווירסק; הרה"ח ר' ישראל דזייקובסון ע"ה מספר בזכרונותיו ("זכרון לבני ישראל", עמ' קפג) על מר מייטין מפילדלפיה שהיה מתלמידיו של הרמ"ר בנאוואגאראד-סעווירסק, שכל משפחתו נתקרבה ללויבאוויטש בשעת ביקורו של אדמו"ר הרי"צ בארצה"ב בשנת תר"צ. הרי שגם כעבור עשרות שנים ראה עצמו אותו יהודי כתלמידו של הרמ"ר, עד כדי כך הטביעו בו את רישומם לימודיו אצלו בימי נעוריו!

מיד כשנתקבל לעבודה בישיבה - בשנת תרס"ט - מיהר הרמ"ר לבשר

זאת לידיד נעוריו הרר"י צירלסון (בכ"ה בניסן): "והנני לבשר את אדוני, כי גם לי הושיע ד' הטוב להיפטר מן המלמדות, כי נתכבדתי להתקבל לעוזר בבית מסחרו של האדמו"ר דליבאוויטש שליט"א, ואי"ה אחר ש"ק אסע שמה עם בני יחי" (הישיבה מוסווית כאן בכינוי "בית מסחר", היות ולא ניתן רשיון מהמשלה לקיים "ישיבה"; ראה: אג"ק הרש"ב, ב, עמ' תקנז).

הרמ"ר לא הגיע לליובאוויטש "בגפו", וברשימותיו של הרה"ח ר' רפאל הכהן ע"ה מסופר, שהוא הביא עמו שניים מתלמידיו: האחד מרדכי ברוסין והשני בחור בשם לייבקע ("ליובאוויטש וחיליה", עמ' 79).

את האיזכור הראשון לפעילותו מוצאים אנו במכתבו של מוהרי"צ מיום י"ז בתמוז תרס"ט, שבו כותב הרבי - שהיה אז 'מנהל פועל' של הישיבה - אל הרב מדייבסקי אבד"ק חאראל: "הנני מבקש את רום כבודו להיות מטובו לדרוש בזה טובת תלמידינו היקרים שי', ומלאתי יד

הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

היה זה הטעם דב'
 ואלו הם הכותב, חוב, גבולות ונרדו אהבה זו זכר ככה
 עליו הגבולות כו' גוהרל' וזכר אהב צוהרל'
 זה ה' סודות נרדו ד' כי כמעט נעקרו ארבע דוחה להטעם בקוב
 נאמר יצאו. גבולות. אלו אלו קהלתה דכה, אכזבת חיה נא
 יצאו ונרדו ד' ג' נחמות זכר אלו. יצא זה גבולות ונ' וזכר
 ג' ונ' אפילו יכבד ונ' ד' טעם הפטיה.
 והנה אבטי אהב וזכר. כי ג' או הנסוד ד' הטוב אהרלי
 הולגות. כי נעבדנו אהרלי אדונך בקוב נסחבו אהרלי
 קויקוויטש סודות. אהרלי חמיל' אלו שנת ד' בני ח' אלו
 ירום נרדו אלו אהב יכפול במבוקה. הכנת א' אהרלי
 א' בן הוועד ע"ה. ואלו ענינוט. מקום כי אהב גבולות
 בקוב ונ' או אהרלי, בקוב ונרדו. אהרלי חמיל' אהרלי

מזכירי כמוהר"ר מ' ראזענבלום לכתוב לכבודו הרם אודות זה בארוכה"
 (אג"ק, א, עמ' מא).

ואכן, נראה כי אחד מן הדברים העיקריים שלשם נקרא הרמ"ד
 לעבודתו בלויבאוויטש, הוא יצירת קשר עם בוגרי הישיבה ושימת-עין
 על הסתדרותם בחיים, הן בגשמיות והן ברוחניות.

מגמה זו ניכרת מ"איגוד התמימים" שראשיתו בשלהי תרס"ט, וכך עולה
 גם ממכתבו של אדמו"ר הרי"צ (שנכתב בשנת תרפ"ב על-ידי הרבי
 עצמו, אך נחתם ונתפרסם בשמו של המזכיר הרה"ח ר' אלחנן מרוזוב
 הי"ד):

"בעת ההיא, כאשר התרכזו ועד ההנהגה של הישיבה באנשים אשר כח
 בהם עמוד איש איש על משמרתו, אחד המיוחד בכשרונו הנפלא, הרב
 ר' משה שי' ראזענבלום, הורם והועמד על משמרת נכונה, בוא בכתובים
 עם התמימים המהונכים בהמוסד (אשר לרגלי עניניהם הפרטיים כבר
 עזבו את בית הישיבה, זה רב זה שו"ב..) במכתבים פרטיים, בדיבור
 של אהבה בהחזקת רוחם, לדעת משלום איש איש, מטרתו, עבודתו
 ושאיפתו, וגם עזור לו בפתרון שאלות יומי מקומיים, איך להביאם
 לתוצאות נכונות בדרכי יושר" (אג"ק, יד, עמ' קעא).

תוך זמן קצר מתחילת עבודתו, יוצאת הישיבה מארבע אמותיה ופונה

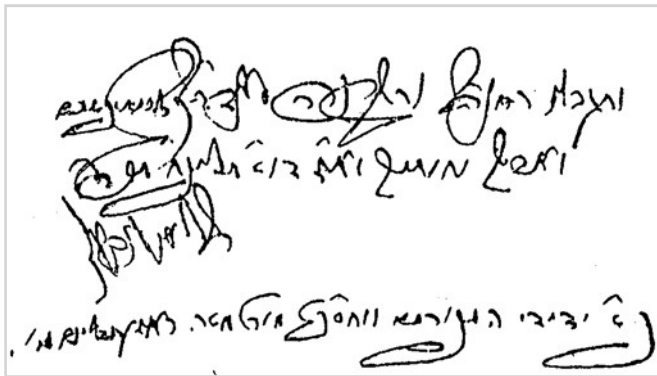
אל הציבור הרחב, במכתבים ובחברות פרי עטו של הרמ"ר (כגון החוברת "הודעה מפורטת" שנדפסה בוילנא בשנת עת"ר, ובעקבותיה חוברת בגרמנית; ראה להלן בתיאור השנים תרס"ט-עת"ר). כמו-כן הופקדה אז בידו עריכתו של הציבור הגדול "דברי ימי התמימים", ששרידיו נדפסים עתה בגליון שלפנינו.

באותה שנה החל הרמ"ר פונה גם לילדים - בעיקר ילדי אנ"ש - שאינם לומדים בליובאוויטש, ולמענם הדפיס חוברת קטנה: "ספור מדברי ימי יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה; מנחה שלוחה לכל הילדים הנדיבים, אחי-התמימים, מאת אחיהם הילדים התמימים הלומדים בחדרים במוסד 'תומכי תמימים' בליובאוויטש". סיפור זה (שנדפס בוילנא בשנת "אהבו תורה מאד" - עת"ר) נזכר לימים לשבח במכתבו של אדמו"ר הריי"צ, בשם "דברי ימי יותם", כפי שיובא אי"ה להלן.

עשרים אלף קוראים

פעלו המפורסם ביותר של הרמ"ר הוא, עריכת השבועון לילדים 'האח', שהופיע ברציפות משנת תרע"א עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשלהי שנת תרע"ד. בעתון זה - הראשון מסוגו שנכתב ברוח היהדות - באו לכלל ביטוי לא רק כשרון הכתיבה של הרמ"ר, אלא גם - ובעיקר - גישתו הפדגוגית המיוחדת ונסיונו העשיר בחינוך.

חשיבותו של מפעל זה מתוארת גם היא במכתבו הנ"ל של מוהריי"צ משנת תרפ"ב, כהמשך ישיר לסקירת עיסוקו עם בוגרי הישיבה:

פ"ש מכ"ק מוהרש"ב נ"ע לר"מ רוזנבלום ע"ה

הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

"ובעבור זמן מה יצא לאור מכתב-עת "האח", ערוך ברוח המעורר אהבה לתורה וחוס ישראל, הדרת ישורון עם אלקי אברהם, מאמרים מלהיבי לב אבות ובנים גם יחדיו לתורה ותעודה. העבודה הגדולה הלזו נתנה יכולה בחדרים, תלמוד-תורה והישיבות, להרים רוח הלומדים, המלמדים ומחבבי התורה. וירים נס בין ילדי ישראל לאמר "תורה היא הדרת אלקים בקרב ישראל, וללמוד אני צריך". וכארבעת אלפים אכסמפליארים [=עותקים] "האח" נשלחים שבוע בשבוע, ומספר הקוראים יש לחשוב עדי עשרים אלף מנערי וילדי בני-ישראל, כי חדר שלם ותלמוד-תורה שלמה, יקחו רק אכסמפליאר אחד או שנים" (אג"ק, שם).

וכבר הצבענו בגל' 880 של 'כפר חב"ד' (עמ' 78) (וב'כרם חב"ד' גל' 1) על העובדה, שגם אדמו"ר הרש"ב בכבודו ובעצמו קרא את הגליונות בעיון, ומפעם לפעם מצא לנכון להעיר הערות לתוכן הדברים שנדפסו בו (ראה באגרות-קדשו, א, עמ' תקנז ועמ' תשמא).

ועלינו לזכור, כי היו אלו הימים שקדמו למהפכה הגדולה ברוסיה, ימי שאיפת העם לחופש ופריקת עול המלכות, שאיפה שהיתה חזקה ביותר בקרב הצעירים היהודים - שאצלם בא הדבר לביטוי גם בפריקת עול מלכות שמים, וחופש מן התורה והמצוות. באווירה עויינת זו פילס לו 'האח' בעקשנות ובהתמדה את דרכו ללבוותיהם של ילדי ישראל, להעמידם בדרך הישר של האמונה, התורה והמצוות. ובמבט לאחור ניתן לקבוע בוודאות, כי השפעה ברוכה זו לא היתה רק לשעה, אלא גם לדורות!

פגישות עם גדולי התורה

מינויו של הרמ"ר לא היה לענייני הישיבה בלבד, אלא לכל ענייני הכלל שעסקו בהם רבותינו מוהרש"ב ובנו מוהרי"צ; וכפי שכתב מוהרי"צ בימי ראשית עבודתו, בשלהי תרס"ט, אל הרה"ח רשי"ל אליעזרוב: "ועתה הנה לקחתי מזכיר ואיש סודי אשר הוא ישתדל למלאות כל הדרוש בענייני הכתיבה, והנני מקוה כי מעתה יהיו העניינים מסודרים בכי טוב בעזה"י, והכל יבוא על מקומו בשלום" (אג"ק, א, עמ' מז).

המדובר באותה שעה היה אודות ההכנות לאסיפת הרבנים שנועדה להיערך בשנת עת"ר (אחרי האסיפה הגדולה שהיתה בוילנא), ואכן,

מאותו קיץ מצינו את הפרטיכל של אסיפת וילנא כתוב בכתובת-ידו של הרמ"ר (אג"ק הרש"ב, ד, עמ' שכט ואילך). כמו-כן הגיעה לידינו העתקה שלו מאיגרתו של מוהרש"ב, שכתב באותה תקופה בענין חינוך הבנים והקמת "ועד החינוך" (שם, עמ' שמז ואילך).

בראשית שנת עת"ר, רמ"ר "הוא האיש אשר על הביורא" - הלישכה שעסקה בהכנת ועידת הרבנים - ואדמו"ר הרש"ב העביר באמצעותו את ה'קול קורא' שערך לקראת הבחירות. בשליחות זו נסע הרמ"ר לקרלין אל הג"ר דוד פרידמן, לבריסק אל הג"ר חיים סולובייצ'יק, לראדין אל ה'חפץ חיים' ולוילנא אל הג"ר חיים עוזר גרודזנסקי. היה עליו להוציא מן הרבנים מכתבים באותו ענין, לדאוג שדברי יעלו בקנה אחד, ואת אשר כתבו בסופו של דבר - הביא הרמ"ר לדפוס (ראה: אג"ק, ה, עמ' א-ב. ועוד שם בעמ' ח בדבר העתקת האגרות העוסקות בהכנה לוועידה).

עוד מסר אדמו"ר הרש"ב באמצעותו הוראות נחוצות לבנו מוהרי"צ (אג"ק, ב, עמ' תקז), וכשנתן הרבי לרמ"ר לקרוא את הדו"ח מוועידת הרבנים, היה הוא זה שעורר את תשומת לבו - והפתעתו - של הרבי לעובדה שהדו"ח מתעלם לחלוטין מדעת המיעוט, היא דעת אדמו"ר והרבנים אשר אתו (שם, עמ' תקכח-ט). את "דעת המיעוט" הזו כתב הרבי - בחודש אייר עת"ר - וגם הדפיס, בקונטרס "חשבון קצר", שמשום מה לא נכלל ב'אגרות קודש' שלו.

בעשירי לטבת תרע"א מוסיף אדמו"ר הרש"ב במכתבו לבנו "פ"ש ידידי המפורסם ווח"ס כו' מו"ה משה ראזענבלום נ"י" (שם, עמ' תקנה), וקרוב לסיומה שלאותה שנה כותב הרבי לר' שמואל גורארי' שהרמ"ר נסע אל הג"ר מענדל חן לניעז'ין לערוך את הפרטיכל ולהכין ספר תקנות ל"אגודת יראים" במדינת רוסיה (שם, עמ' תקפט).

בערב ר"ח ניסן תרע"ג שלח אדמו"ר הרש"ב את הרמ"ר לבאברויסק, למסור לאדמו"ר הרש"נ באופן אישי את מכתבו של הרבי בענין המחלוקת החריפה שנתגלעה אז ב'כולל חב"ד' (שם, עמ' תשד). וכרגיל בשליחויות מעין אלו, ניתנה לו מן הסתם גם "תורה שבעל-פה" וכן סמכויות לדבר ולפעול בשמו של הרבי.

בשנת תרע"ד עדיין לא נתיישרו ההדורים בענין המחלוקת ב'כולל'; הרב מדייבסקי אבד"ק חאראל כותב אל הרמ"ר פרטים מפעולותיו של

הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

"הוועד" שמתפל בענין זה, ומוהרי"צ משיבו דבר בי"ג תשרי (אג"ק, א, עמ' פז).

בו ביום מתפרסם 'קול קורא' אל ה'תמימים' בוגרי הישיבה, והרמ"ר חתום בין חברי הוועד של "איגוד התמימים"; חברי הוועד הם: אדמו"ר הרי"צ, המשגיח ר' שילם קוראטין, הר"י ר' שמואל ניסנביץ' מבוריסוב, המשגיח ר' יחזקאל הימלשטיין, הרמ"ר והמשגיח ר' יעקב ברוך קרסיק (שם, עמ' פח ואילך). ניכר בעליל כי הן ה'קול קורא' והן ה'הצעה' הנספחת אליו, שניהם מפרי עטו של הרמ"ר.

בחנוכה כותב הרבי לבנו אודות ענין חמור של התרת אשה מבעלה ללא גט, ומבקשו שרמ"ר יכתוב את הצעת הענין לרב פלוני שהוא - הרמ"ר - ממכיריו, ויבקש ממנו שיכניס את עצמו לעסוק בבעיה זו (אג"ק, ב, עמ' תשלד).

ממכתבים נוספים מאותה תקופה עולה בבירור עד כמה היה הרמ"ר מעורה בענייני ניהול הישיבה, ועד כמה היו דבריו נשמעים; וכך מספר הרבי לבנו על הדו"ח ששלח לו הרמ"ר ממצב סניף הישיבה שבשצדרין, שבו מחווה הוא את דעתו, ומציע לשלוח את מנהל הישיבה - הרה"ח ר' שאול דובער זיסלין - בתור ציר מיוחד לעורר אודות "עסק החסידות". הרבי מצדו מציע למוהרי"צ שידון עם הרמ"ר, את מי - מהבחורים או מהאברכים - כדאי לשלוח באותו ענין של התעוררות בדבר החסידות (שם, עמ' תשנט, תשסד. וראה גם בעמ' תשעט אודות שאלות ששלח הרמ"ר אל הרבי לחו"ל).

בסיומה שלאותה שנה שוב עוסק הרמ"ר בענייני 'כולל חב"ד', ומוהרי"צ מספר לרב מדייבסקי אודות נסיעתו של הרמ"ר לסמולנסק בדבר 'מעות רמב"ן' - הן מעות ארץ-ישראל הכרוכות בפעילותו של ה'כולל' (אג"ק, א, עמ' צה).

"החדר דרוסטוב"

בחורף של שנת תרד"ע נפתח בליובאוויטש ה'חדר דרוסטוב' (ראה להלן בתיאור אירועי שנה זו). נערים אלו - שדיבורם בלשון הרוסית וידיעותיהם התורניות קלושות ביותר - נזקקו להשגחה מיוחדת, ורמ"ר הוא המתעסק בלימודיהם וחינוכם. ה'חדר' נתעלה ונודע לשבח, עד כי משפחות רבות מידועי אנ"ש נתדפקו על דלתותיו (ראה בפרק

הנ"ל). כשעזב הרבי את ליובאוויטש בשנת תרע"ו, עקר גם הרמ"ר עם תלמידיו אלו לראסטאו, ושם מוצאים אנו אותו מכהן בתפקיד זה עוד בשנת תרע"ז.

"הלישכה" בפטרוגרד

בסוף שנת תרע"ז עבר הרמ"ר מרוסטוב לפטרוגרד, עקב התמנותו למנהל הלישכה המייצגת את האינטרסים של היהדות החרדית לקראת האסיפה המכוננת ברוסיה, קונגרס היהודים ואסיפת הרבנים הכללית (אג"ק, ב, עמ' תתסז).

אחר-כך עוברת הלישכה לחרקוב, רמ"ר יושב בה לבדו, ובכמה ממכתבי אדמו"ר הרש"ב קוראים אנו על תלאותיו באין איש עמו לעוזרו ואין תומך בימינו. עליו מוטלת המשימה הקשה לתאם בין הרבנים ולארגן את התכנסויותיהם, עורך הוא 'קול קורא' בענין הבחירות ומטפל בהדפסתו, כותב מכתבי התעוררות לחברי הוועד, מסדר אסיפות מקדימות, מפרסם מאמרים בעיתונים אודות הבחירות לאסיפה (לבד ממאמרים בענייני חינוך מפרי עטו, המתפרסמים גם הם באותם ימים). בכמה מכתבים שכתב אליו הרבי ישירות, מוצאים אנו הוראות ישירות לפעילויות שונות, וכן בקשות לדיווח (ראה: אג"ק, ב, עמ' תתעב-תתעה, תתפו, תתקטו; ה, עמ' קכז, קל, קלז. וביאור השתלשלות המאורעות בעמ' קי-קיא).

הרמ"ר עצמו כותב ומספר פרטי-פרטים לידידו הרב י"ל צירלסון:

ב"ה, נר שני שנת "ברכתנו" [=תרע"ח], חרקוב.

כ' ידידי הרה"ג אשר שמו הולך וגדול, מפואר ומהולל בתורה וחכמה ומדעים ובכל מעלה ומדה טובה כו', כש"ת מוהר"ר יודא ליב צירלסאן נ"י.

אחדשה"ט. שלושה שבועות הייתי בראסטאו, ובבואי והנה מכתב כת"ר על שלחני. אורו עיני מרוב שמחה, והנני ממהר להשיב לכה"ר על כל דבר.

"השתלשלות התכוננות הביורא [=הלישכה] בפה, הוא באספת מאסקווא, שם החליטו שתהי' הביורא והוועד המרכז בפט"ג, וב"ח אלול נאספו שמה רבנים אחדים, אך באשר אז רעשה ארץ למפלת

הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

ריגא, ואחרי כן עלית קארנילאוו על פט"ג, ע"כ החליטו להעביר את הביורא והועד לפה.

"הכונה היתה שרבנים אחדים ישבו פה בקביעות, חליפות, אך לסוף לא עלתה יפה גם הכונה הזאת. בסבת המועדים לא יכלו ולא אבו גם הרבנים הסמוכים לעזוב את עריהם, ואחרי החגים רבתה העבודה בכל עיר, אספות ובחירות וקהלות וכדומה, ולא באו לפה כי אם הרב רל"י שניאורסאהן מיעקאט[רינסלאוו] על יום אחד, ואח"כ באו הר' [מדייבסקי] מחאראל ו[רפלוביץ'] מקרעמעצ[וק] ו[לזרוב] מרעציצא על ימים אחדים, ומאז הנני פה לבדי בתור מזכיר וסופר הביורא.

"באמת הי' על הביורא לעשות מעשים גדולים וחשובים, אך גם השטן בא ויתיצב על הרבנים. כי באסיפת מאסקווא חפצו הר"ר אליעזר [רבינוביץ] ממינסק ושפירא מקאוונא וחבריהם ליסד ועד רבני בפט"ג שימשול בכל הענינים הדתיים, וככל אשר יגזור אומר כן יקום. כ"ק אדמו"ר שליט"א מיאן בזה, כי לא יאמין בהועד אשר לא יסור ימין ושמאל מדברי התורה, ואולי ברוב הימים ישליל את הרבים. אחרי החזיק בדעה זו בעל החפץ חיים והר' גראדזענסקי [מווילנא] ועוד, ונפסקה הלכה כמותם, ונדחתה שאלה זו שלא להעמידה גם למנין.

"להרבנים דמינסק וקאוונא היטב חרה להם, ואף גם שחתמו על הפר"כ [=הפרטיכל] ועל כל האמור בו, בכ"ז בשוכם לבתיהם התלוננו ויודעו במכתבים למיודעיהם כי אין דעתם נוחה מהאספה ומפעולותי'. ובכן חלק לב אחדים, וזה גרם רעה רבה לכל עסק הבחירות, כן לאספת הרבנים, אשר עפ"י הפר"כ דמאסקווא היתה צריכה להיות עוד בחדש חשוון, ועתה גם כסלו עבר ועדיין אין עוד תקוה שתהי'...

"בדבר הוצאת עתון הי' דרוש להתחיל בגדולים, כי קולי כקול קורא במדבר. אמנם באספת מאסקווא, גם בכל הפרוגרמות [=התוכניות], נמצא הסעיף שדרוש להוציא עתון, אך מתי יהי' זה - מי יודע.

"מצוינים היו אחינו בהתרשלות גם בימי השלום, ומכ"ש עתה בימי המהומה והמבוכה באין יודע איך ומה. ובכ"ז הלא דרוש לעשות דבר. עלינו להלחם בעד תורת אלקינו ומצותיו גם בימי מצור ומצוק אלה, וה' הטוב בעיניו יעשה.

"אין ספק בלבי כי כת"ר טרוד בעניני עירו, מלבד שקידתו המצוינה בתורה. בכ"ז אחשוב כי עליו לגשת אל העבודה הצבורית ביתר עוז,

ודבריו בעה"ת יהיו נשמעים, כי יצאו לו מוניטין ושמך נודע בשערים לתהלה.

"בעיני כלות הנני מחכה לתשובתו הרמה והנכבדה, כי ערבים עלי מאד דבריו היקרים. אה' נא כדאי בעיניו לכבדני בתשובתו, ויעשה למען אהבת נעורינו.

ידידו אוהבו בכל לב מוקירו מאד,

משה ראזענבלום.

הנני שולח לרומעכ"ת גליונות מה שהדפסתי התעוררות אל הבחירות, בטח יקבל גם מראסטאו מאת מרן שליט"א.

סניגוריה במשפט-ראווה

בחודש אדר א' תרפ"א נערך ברוסטוב משפט-ראווה פומבי, והנאשמים היו ישיבת 'תומכי תמימים' שברוסטוב ומנהליה (ראה: ס' התולדות - מוהרי"צ - ח"ג עמ' 370; אג"ק מוהרי"צ, א, עמ' 7 וש"נ; א"א גרשוני, "יהדות ברוסיה הסוביטית", עמ' לז ואילך). רמ"ר נמנה עם "צוות הסניגורים", ובעזבונו נמצא נאום ההגנה שנשא באותו "משפט" וכן חלק מנאום הסיכום. א"א גרשוני (שם) הדפיס את הנאומים בשלימותם, ואנו נסתפק במשפטים בודדים מתוכם:

"הנכם אומרים שאנו חיים עכשיו 'חיי חופש וחרות'. מילא, החופש לעשות מה שאנו רוצים, לא נועד, כנראה, בשבילנו. החופש לדבר מה שאנו רוצים - גם כן לא ניתן בשבילנו. אבל האם אסור לנו לחשוב מה שאנו רוצים לחשוב? כשאתם סוגרים את הישיבה אינכם נותנים את האפשרות לחשוב ולהתבונן.

"מה רוצה הישיבה? שום דבר אחר, רק זה: לא לשכוח על השי"ת, ולהדבק בו על-ידי תורתו. הישיבה צריכה להמשיך בקיומה, מכיון שהיא משמשת כיסוד לדת ואמונה. בה מטופחת התורה, נשמת האמונה. הישיבה קולטת בקרבה את אלה שיש להם זיקה נפשית לאלקות. אלה שרעיונות הישיבה זרים להם - יעזבו בעצמם את הישיבה ויחפשו מוצא לכשרונותיהם באשר ימצאו..."

"צריכים לתת לבחורי הישיבה תזונה טובה, הלבשה טובה, אולמות מרווחים ומוארים, ואז תעלמנה החולשה והחיוורות, ואולי גם יוכלו

הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

לעבוד קצת... ככל שאין מבינים - בה במידה חושבים יותר שהזולת אינו מבין. בואו ואראה לכם בחורים בישיבת לובאביץ' השוהים בתפילתם 2-3 שעות מדי יום, ואתם בודאי תשאלו מה יש להאריך בתפילה כל-כך? תדעו לכם, כי מי שאינו יודע - אינו מבין, ואין לו רשות לחוות דעה. הנכם אומרים שלא תתנו לבחורי הישיבה כרטיסי מזון, ובכוח אתם רוצים להשיג את מטרתכם - בזה לא תצליחו!

"בסוף אומר לשופטים: עליכם לדעת את מי אתם שופטים. אמרו פה להזמין את בחורי הישיבה ולהושיב אותם על ספסל הנאשמים. לא! אין בחורי הישיבה הנשפטים כאן... בכל משפט נמצא הקב"ה ועומד. אף כאן הוא נמצא ודאי, אלא שכאן הוא יושב, יושב על ספסל הנאשמים ונשפט יחד עם תורתו. יושב הוא ושותק, אבל מה נורא הוא זעמו בקומו"...

הישיבה נאלצה לעקור מרוסטוב לפולטבא, אבל רמ"ר נשאר עם הרבי ברוסטוב.

הנסיגות לחידוש הופעתו של "האח"

בשנת תרפ"ב כותב אדמו"ר הרי"צ אודות מכתב מאת אנ"ש דאמריקה אל הרמ"ר, בענין מצבם הרוחני. ונראה שהוא שיעוררם - כדרכו מאז לעמוד בקשר מכתבים עם בוגרי הישיבה במקומות פזוריהם (אג"ק, א, עמ' רכז).

בשנת תרפ"ד כותב הרבי לאמריקה אל הרה"ח ר' דוד שיפרין, בדבר בדיקת האפשרות להמשיך בהוצאתו לאור של 'האח' - אך הפעם באמריקה:

"בעת היותנו במקום מגורנו, יצא לאור מכתב-עת "האח", אשר עורכו ה' ידידנו ר' משה שי' ראזענבלום, איש אשר רוח בו. ולא אפונה אשר גם אליהם הגיע - אם לא תמידין כסדרן, אבל בטח קראו אותו (כי בעתו ובזמנו ה' יוצא כחמישה וששה אלפים אכסמפליארין [=עותקים] בכל שבוע), וסגנונו ה' קל, ומנוקד, באותיות מרובעות. ותוכנו ה' נעלה ונשגב, דברים קצרים אמורים בטעם ספרותי. והי' פועל רושם טוב על הקוראים, ומחודש לחודש היו מתרבים החותמים עליו, וכמעט שכל מורה עברי מהיראים ה' דורשו, לטיב הסגנון אשר בו.

"הר"מ שי' הנ"ל, בחפצו עתה גם-כן לכתוב, אמנם בפה - מפני יוקר ההדפסה, ועוד - הוא דבר הבלתי אפשרי הוא. ואשר על-כן הנני מציע אשר ישלח זאת אליהם, והם יעשו כן, ידפיסוהו על חשבונם וישלחו לכול המקומות.

"ומראש דבריו אמורים, אשר לא יהי' בו שום עניני חדשות והדומה לזה, כי אם סיפורים, ומעין פרשת השבוע, ודברי התעוררות אל הלימוד, כאשר עיניהם תחזינה. ולדעתי יהי' זה להם לענין נעלה אשר יפיקו בו רצון הרבה אבות ובנים, מורים ותלמידים. ובעזרתו ית' יפעל הרבה לטובה ולברכה (שם, עמ' שה).

הרבי יצא את רוסיא בתחילת שנת תרפ"ה, וכבר בחודש שבט כותב הוא - מריגא - אל הרמ"ר, שנשאר ברוסטוב, בדבר חידוש הופעתו של 'האח':

יש אפשרות להמשיך הלאה את הוצאות "האח" (והנסיון בג' ירחי גלותי הראה לי, באם שיהי' כמו שהי', הי' בעזרתו ית' לתועלת לאלו הצריכים לזה). אם יכול הוא לקחת עליו עריכתו (על נסיון של חודש ושתיים), אפשר לדבר מזה בהנוגע אל הפועל. והוא, אשר ישלח לפה כל מאמריו מסודרים, ואלו הצריכים ניקוד גם מנוקדים, אם אפשר איזה קונטרסים בסיפור כמו "דוד" הידוע או "דברי ימי יותם" והדומה... (אג"ק, יד, עמ' רצא).

אך הדבר לא בא לידי מעשה, כי הרמ"ר לא האריך עוד ימים רבים.

מעמק הבכא שבו נשאר, המשיך הרמ"ר להתכתב עם בנו הרה"ח ר' חיים יוסף ע"ה, ומאלפת היא התבטאותו בחתימת אחד ממכתביו אלו: "אביך שמעולם לא נשק אותך"... כדרך החסידים המעולים שעצרו בעד רגשותיהם ורצונותיהם הטבעיים, ולא הביאום לכלל גילוי ופורקן.

בשלהי אותה שנה שאדמו"ר הריי"צ יצא את רוסיא, בי"ז מנחם-אב תרפ"ח, נלקח הרה"ח ר' משה רוזנבלום לבית עולמו.

מעשיו וכתביו עומדים לאורך ימים, והמה זכרונו הברוך.

סקירת תולדותיו של הרמ"ר פורסמה ע"י העורך ע"ה בהוצאה הראשונה של ספרנו זה. כאן נעתיקה הסקירה בשלימותה כפי שהורחבה על ידו מאוחר יותר בשבועון 'כפר חב"ד' גליונות 892-895. המו"ל.

החיבור "דברי ימי התמימים"

החיבור שלפנינו (הידוע גם בשם "תולדות התמימים") נכתב ע"י הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה בשנת תר"ע לערך (בפרק מב נזכר הרה"ח ר"ל לין ש"ע"תה הוא רב בא[וסטראוונא]), ואילו בקיץ תרע"א כבר נתקבל לרבנות בייעשנקאוויטש).

בחודש שבט תרס"ט כותב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לכ"ק בנו בדבר "דברי הימים" שמוהרי"צ החל לכותבם עבור ד"ר עהרמאן (אג"ק ח"ב עמ' תמד). בשנת 1910 (תר"ע) נדפסה בפרנקפורט א"מ חוברת בגרמנית אודות ישיבת תו"ת (ראה להלן באירועי שנה זו), ויתכן שיש קשר בין הדברים. אם הכוונה ל"דברי הימים" של ישיבת תו"ת, הרי שכ"ק מוהרי"צ ה' המתחיל, ורמ"ר - שהגיע לליובאוויטש בקיץ תרס"ט - המשיך את העבודה. אך יתכן גם שב"דברי הימים" של חב"ד עסקינו, כאמור במכתבו של מוהרש"ב מחודש שבט תרע"א (שם עמ' תקסה): "ה' פה ד"ר עהרמאן נ"י, ודברנו שהוא יעריך מא' בסיפורי דברים מכ"ק רבותינו הק' צוקללה"ה נ"ע זי"ע, ע"פ הספרים שקיבל מאתך, ומענין לענין יבוא אל הישיבה וידבר אודות התמיכה". אך גם כך חוזרים הדברים אל החוברת הנ"ל שבה מדבר במלים ספורות אודות משפ' שניאורסאהן (אבל, כאמור, חוברת זו נדפסה כבר בשנת 1910. וצ"ע בכ"ז).

ואף אם לא כ"ק אדמו"ר הרי"צ עצמו הוא שהניח את היסוד לכתיבת "תולדות התמימים", אבל אין ספק שרמ"ר כתב את הקונטרס מפיו או מפי כתביו, ובלעדיו לא יכול ה' לכתוב את מהלך עניני הישיבה משנת תרנ"ז ואילך. לפיכך אין לנו לבטל את דבריו כלאחר-יד בשעה שהם סותרים בכ"מ את דברי כ"ק מוהרי"צ במקו"א, כי בודאי לא בדה עובדות ותאריכים מדמיונו. גם השינויים שהוטלו לעתים במכתביו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב יכולים להוכיח כי לא מדעת עצמו כתב את מה שכתב.

בכ"מ מצויים בכתה"י תיקונים בכתי"ק של אדמו"ר הרי"צ נ"ע, ויש בעובדה זו כדי לתת משנה תוקף למסופר בקונטרס זה.

כל הבודק את חמשת כרכי אגרות-הקודש של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב

נ"ע, ומעיין בהערות המו"ל, יזכר כיצד דברי "תולדות התמימים" פותרים בעיות הנראות סבוכות למי שאינו משתמש במידע שהוא מספק לנו, ועד כמה תואם הוא את מהלך האירועים העולה מאותן אגרות-קודש.

דא עקא, את הנאומים והדרשות הנמלצות אשר ב"תולדות התמימים" עלינו לקבל בהסתייגות מרובה; הכותב עצמו לא שמע את הדברים בשעת מעשה, ואחר שנים נמסרו לו - לכל היותר - נקודות וראשי-פרקים גרידא. וכאן נתן הכותב דרור לקולמוסו, וכשהוא נישא על כנפי דמיונו העפיל למרומי פסגות המליצה, נשבה בכבליה, ושם בפי רבוה"ק דברים שהם אולי לרוחם, אבל בהחלט לא בסגנונם.

התפיסה שהיתה מקובלת באותם ימים גרסה, שניתן לייחס לאדם דברים הנראים לכותב כי דעתו - של "אומרם" - בוודאי מסכמת להם, אף אם מעולם לא יצאו מפיו בצורה הנמסרת. גם נתינת מליצות נפרזות לתוך פיו של "אומרם" נחשבה אז ככתיבה משובחת שאין כל פגם במהימנותה. ולא באתי אלא להעיר שהנאומים הרבים שב"תולדות התמימים" אינם סטנוגרמא, וכשהמדובר בדבריהם של רבוה"ק, יש ערך וצורך להערה זו. ואכמ"ל.

הקונטרס שלפנינו אינו שלם משתי בחינות: במקומות רבים השאיר הכותב מקום ריק לשם העתקה ממכתבי כ"ק אדמו"ר נ"ע, ההעתקה לא נעשתה, ובכמה מקרים לא הגיעונו

המכתבים ממקו"א (וחבל על דאבדין). ותו, גם ממה שנכתב ע"י הרמ"ר, לא הגיע לידינו אלא עד שנת תרס"ו, וברור שהיקפו של החיבור המקורי היה גדול יותר.

תודתי נתונה להרה"ח ר' שמואל חפר שי', שהעמיד לרשותי את כתה"י שבא לו בירושה מחותנו הרה"ח ר' חיים יוסף ב"ר משה רוזנבלום (וכאן מקום אתי להכיר תודה להרה"ח ר' חיים יוסף ע"ה, אדם נאצל שנטע בי בילדותי חיבה

הרה"ח ר' חיים יוסף רוזנבלום ע"ה

תולדות התמימים

עמוקה לאביו אשר לא ידעתיו, ולישיבת תומכי-תמימים דליובאוויטש.
גלב"ע בת"א, י"ג תמוז תשל"ד. תנצב"ה).

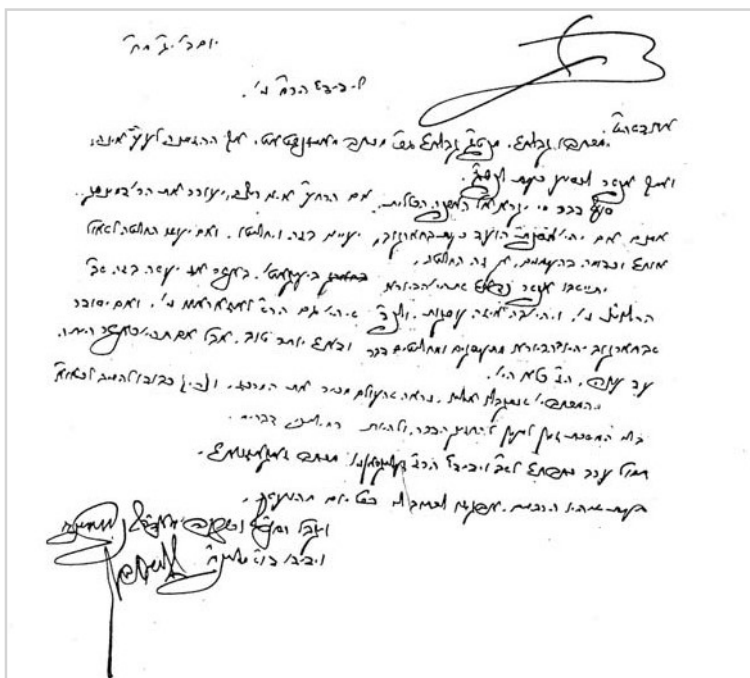
פרקים מ"תולדות התמימים" נדפסו כבר בכ"מ (ס' 'המשפיע'; ס' 'ליובאוויטש וחייליה'; 'כפר-הב"ד' גל' 283 ובכמה גליונות אחריו - מהעתקה משובשת) וכאן נדפס הקונטרס בשלימותו, בתוספת פענוחים וביאורים בתוכו [בין אריחיים] והערות בשוליו.

עיקרן של ההערות הוא בענייני תאריכים, וקצת הוספות. אך התמונה אינה שלימה כל עוד אין משווים כל פרק לפרק השנים המקביל לו ב"השלמות והוספות" הבנויות ממכתבים ותעודות שהגיעונו מאותן שנים. ועל כך לא רמזתי מאומה בהערותי - כי רבים הם.

כל ההערות הממוספרות באותיות הא"ב הן מהמחבר.

ההערות שנוספו עתה מסומנות בספרות.

תקצירי הפרקים [שאינם בין אריחיים] ניתנו ע"י המחבר, ובדרך-כלל מקיפים הם את תוכנם של כמה פרקים.

אחד ממכתביו של אדמו"ר מוהרש"ב אל ר"מ רוזנבלום

דברי ימי התמימים

מאת הרה"ח ר' משה רוזנבלום ע"ה

פרק א

[הצעת כ"ק אדמו"ר שליט"א בדבר הקמת הישיבה < מטרת הישיבה < נאום כ"ק אדמו"ר שליט"א בפני הנאספים]

יתברך הטוב ויתעלה המיטיב לישראל, שבכל דור ודור יקים לנו גואלים ומושיעים, המה המאורות הגדולים, גדולי ומצוקי ארץ, אשר עליהם כל בית ישראל נשען, אבי[רי] הרועים, הרועים את צאן קדשים צאן יעקב בשדמות התורה ועל מבועי הדת והיראה שהמה כנפש ונשמת חיים למו... בקרב העמים ולא יהיו לברות לשני הגליות המרות. ולמרות אשר... [הורקו] מכלי אל כלי ובאו באש ובמים, לא פג טעמם וריחם לא נמר, כי רוח ד' הלא בקרבם והוא מעוזם, ע"כ יקומו לעד עד בא עת לחננה, וישובו לבצרון אסירי התקוה.

וגם בדורנו זה לא נטשנו ד', ואשרינו שזכינו לעיר וקדיש דמן שמיא נחית, הוא האדם הגדול בענקים, רבא דעמי' מדברנא דאומתי', עמוד הימני, רבן ומאורן של ישראל, כ"ק מרנא ורבנא הר"ר שלום דובער שליט"א שניאורסאהן, אשר בו בחרה ההשגחה העליונה לתתו עליון להיות מעוז לעמו ומחסה לאמונתנו ותורתנו הקדושה אשר בהן נחי' ונקום בגוים. יהי נועם ד' עליו מעתה ועד עולם, ומשאלות לבבו הטוב ימלא לטובה ולברכה.

אז בדורות שלפנינו, בזרוח שמש קדש קדושת אבותינו רבותינו הקדושים, זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, אור התורה נגה בכל מושבות ישראל, חיבתה ושמירת מצותי' רחפו בכל עבר ופנה, ולמען הלהיב את הלבבות לעבוד את ד' בכל לב ונפש די הי' ע"י השפעת דברי חסידות...

[במקור נותרו כאן כמה שורות ריקות]